

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Viite: Asiantuntijalausunto

Asia: HE 116/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi toimeentulotuesta annetun lain, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain 64 §:n ja kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain 10 §:n muuttamisesta

Suomen köyhyyden vastainen verkosto EAPN-Fin kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto ja tulla kuulluksi lakiesityksestä HE116/2025 vp.

EAPN-Fin on avoin toimintafoorumi köyhyyttä ja syrjäytymistä vastaan toimiville järjestöille, ryhmille ja kansalaisille. Verkostossa toimii noin 40 järjestöä tai yhteiskunnallista toimijaa. Mukana verkoston työryhmissä on myös köyhyyttä kokeneita. Lausuntonaan verkosto esittää seuraavaa:

Johdanto

Suomen sosiaaliturvajärjestelmä on muodostunut monimutkaiseksi kokonaisuudeksi, jonka selkeyttäminen on ollut useiden hallitusten tavoitteena. Sosiaaliturvauudistuksen keskeisiä tavoitteita ovat olleet järjestelmän yksinkertaistaminen, byrokratian vähentäminen ja saavutettavuuden parantaminen. Vaikka hallituksen esitys pyrkii näihin kannatettaviin päämääriin, joudumme toteamaan, että lakiesitys HE 116/2025 vp ei täytä sosiaaliturvauudistuksen tavoitteita.

Esityksellä ei pyritä ratkaisemaan yhtäkään toimeentulotuki tarpeen taustasyytä. Esityksen tavoitteena on merkittävästi laskea nykyistä perustoimeentulotuen tasoa, vaikka Suomi on saanut toistuvasti huomautuksia tuen riittämättömästä tasosta. Hallitusohjelman tavoite puolittaa toimeentulotuen saajien määrä on ristiriidassa edellisten sosiaaliturvaleikkausten kanssa, jotka ovat lisänneet toimeentulotuen käyttöä.

Esitys heikentää vakavasti kansalaisten perusturvaa. Esitys lisää köyhyyttä ja eriarvoisuutta, joilla on pitkällä aikavälillä negatiivinen vaikutus yhteiskunnan vakauteen sekä talouskasvuun. Uudistus leikkaa toimeentulotuen perusosaa ja poistaa suojaosan, mikä heikentää erityisesti yksin asuvien, lapsiperheiden ja pitkäaikaistyöttömien asemaa. Lapsikorotusten poistaminen lisää lapsiperheköyhyyttä. Esityksen pyrkimys ohjata köyhyyttä kokevan käyttäytymistä velvoitteiden ja sanktioiden avulla ei ole realistinen eikä johda toivottuihin tuloksiin.

Lakiesityksen taustaselvitys ei tunnista, että köyhyyttä kokeneet eivät ole itse valinneet vaikeaa taloudellista tilannettaan. Esityksessä yhteiskunnan rakenteellisten ongelmien taloudellinen vastuu siirretään yksilöille, jotka ovat kaikkein heikoimmassa asemassa ja joilla on vähäisimmät mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäntilanteeseensa.

Kansainväliset velvoitteet ja ihmisoikeudet

Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitealta Euroopan Suomi on saanut jo kolme huomautusta (Merits 88/2012, 108/2014 ja 172/2018) sosiaalisen peruskirjan rikkomisesta ja sosiaaliturvan liian alhaisesta tasosta suhteessa sopimusvelvoitteisiin.

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset määrittävät sosiaaliturvan vähimmäistason, jota ei saa alittaa. Suomi on toistuvasti laiminlyönyt näitä velvoitteita, erityisesti YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan yleissopimuksen sekä Euroopan sosiaalisen peruskirjan osalta. YK-sopimus tunnustaa jokaiselle oikeuden saada itselleen ja perheelleen tyydyttävä elintaso. Toimeentulotuella eli viimesijaisella etuudella tulee kattaa riittävä ravinto, vaatetus ja asunto. Komitean mukaan näiden perustarpeiden täyttämiseksi, Suomen toimeentulotuen taso ei ole riittänyt turvaamaan ihmisarvoista elämää Suomessa. Komitea kiinnitti huomiota siihen, että indeksijäädytykset vuosina 2015–2019 lisäsivät köyhyyttä. Vuonna 2021 YK:n sosiaalisten oikeuksien komitea kehotti Suomea parantamaan sosiaaliturvaa ja välttämään siihen tehtäviä leikkauksia. Vuonna 2023 komitea katsoi etuuksien tason heikentyneen.

Edellä kuvattu moitittava toimeentulotuen liian alhainen taso oli saavutettu jo ennen tämän hallituskauden toteuttamia sosiaaliturvaleikkauksia Lakiesityksen tavoitteet lisätä sanktiointi mahdollisuutta ja alentaa toimeentulotuen tasoa jatkavat Suomen harjoittamaa Euroopan sosiaalisen peruskirjan rikkomista. Suomen ei tulisi suhtautua sopimuksiin valikoivasti, niiden kunnioittaminen edellyttää johdonmukaista sitoutumista ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Suomi on johdonmukaisesti heikentänyt sosiaaliturvan tasoa. Hyvinvointivaltio, joka takaisi kaikille yhdenvertaisen mahdollisuuden kouluttautua, työllistyä ja perustaa perhe, on heikentynyt merkittävästi ja esitys jatkaa negatiivista kehitystä.

Toimeentulotuen asiakkuuden syyt

Toimeentulotuki-asiakkuuden taustalla on usein alentunut toimintakyky, heikentynyt terveydentila ja syrjäytyminen. Sanktioilla pyritään vaikuttamaan ihmisten valintoihin, mutta jos valinnanmahdollisuuksia ei kasvateta lisäresursseilla koulutukseen, terveydenhuoltoon ja palveluiden saatavuuteen, ei ihmisellä ole todellisia vaihtoehtoja.

Muut merkittävät syyt toimeentulotuen asiakkuuden taustalla ovat korkeat elinkustannukset, kuten asumisen, lääkkeiden ja ruoan hinnat, sekä ensisijaisten etuuksien liian alhainen taso. Kyse on elämisen perusedellytyksistä, joihin köyhyyttä kokevalla on vain vähän vaikutusmahdollisuuksia. Nykyiselläänkin riittämätön toimeentulotuki kuluu näiden perustarpeiden kattamiseen. Toimeentulotuen perusosan alentaminen tarkoittaa tinkimistä jostakin näistä perustarpeista. Köyhyyttä kokevat tinkivät jo valmiiksi perustarpeisiin liittyvistä menoista, kuten ruoasta, lääkkeistä ja asumisesta – nämä ovat keskeisiä syitä toimeentulotuen tarpeelle.

Vaikutukset heikoimmassa asemassa oleviin

Lakiesitys sisältää mahdollisuuden leikata toimeentulotukea jopa 50 prosentilla. Tämä sanktio ei ole inhimillinen eikä ihmisoikeuksien mukainen. Jokaisella on oikeus riittävään vähimmäiselintason, joka on turvaa hänen ja hänen perheensä terveyden ja hyvinvoinnin. Suomen perustuslain mukaan jokaisella on oikeus perusturvaan työttömyyden, sairauden, tapaturman, leskeyden tai vanhuuden tai muun toimeentulon menetyksen toteutuessa.

Toimeentulotuen kokonaisuudistuksen negatiiviset seuraukset kohdistuvat erityisesti kaikkein heikoimmassa asemassa oleviin: pienituloisiin, lapsiperheisiin, vammaisiin, pitkäaikaissairaisiin ja nuoriin. Uudistus lisää köyhyyttä, syventää eriarvoisuutta ja kuormittaa sosiaali- ja terveystaloutta sekä kuntia. Sanktioiden ja ehtojen tiukentaminen ei tutkimusten mukaan lisää työllisyyttä, vaan voi johtaa inhimillisen hädän ja yhteiskunnallisten kustannusten kasvuun. Lisäksi järjestelmän monimutkaistuminen ja vaikutusten arvioinnin puutteet lisäävät riskiä, että uudistuksen todelliset haitat näkyvät viiveellä.

Uudistuksen kokonaisvaikutuksia ei ole arvioitu riittävästi, erityisesti yhteisvaikutuksia muiden sosiaaliturvaleikkausten kanssa. Tämä lisää riskiä, että heikoimmassa asemassa olevien tilanne heikkenee merkittävästi edelleen.

Nuorten asema ja syrjäytyminen

Nuoret aikuiset ovat yliedustettuina toimeentulotuen saajissa. Esitys syventää eriarvoisuutta eri sukupolvien välillä, sillä toimeentulotuen alentamisen perusteet osuvat erityisesti nuoriin, joilla on jo valmiiksi heikko asema työmarkkinoilla ja yhteiskunnassa.

Toimeentulotukea saavat nuoret ovat elämän nivelvaiheissa, jolloin monista yrityksistä huolimatta ovat työpaikkaan tai jatko-opintoihin eivät ole auneet. Nuorten syrjäytymisen syyt ovat usein turvattomassa lapsuudessa, jonka yksi aiheuttajista on köyhyys. Monen koulutuksen tai työelämän ulkopuolella olevan NEET-nuoren toimintakyky on heikentynyt mielenterveyden tai neuroepätyypillisyyden vuoksi, eikä elämässä ole ollut tukea aikuistumiseen. Lastensuojelussa tunnistettu aukko palvelujärjestelmässä on neuroepätyypillisille sekä päihteitä käyttäville nuorille suunnattujen palveluiden puute.

Jotta nuorella olisi mahdollisuus saavuttaa samanlainen työkyky tai koulutustaso kuin vakaammista oloista tulevilla nuorilla, tarvitaan yhteiskunnan tukea. Esityksen kaltaisilla toimeentulotuen alentamisperusteilla heikennetään heikossa asemassa olevien nuorten mahdollisuutta normaaliin elämään entisestään.

Jokaisella nuorella tulee olla tosiasiallinen mahdollisuus kiinnittyä opintoihin, työelämään ja yhteiskuntaan, etenkin nuorilla, joiden lähtökohdat ovat muita heikommat. Valitettavasti lakiesityksen keinoilla ei tueta tätä tavoitetta. Köyhyyttä ja turvattomuutta kokeneet tarvitsevat enemmän tukea kuin ne, joilla on ollut taloudellista turvaa ja perheen sosiaalisia verkostoja. Sanktioiden lisääminen ei vahvista nuorten voimavaroja, vaan heikentää niitä. Sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä tulevaisuus rakentuu siitä, että jokaiselle nuorelle annetaan mahdollisuus koulutukseen ja työhön.

Lapsiperheköyhyys ja ylisukupolvisuus

Esitys kasvattaa lapsiperheköyhyyttä. THL:n ja SOSTE ry:n arvion mukaan jopa 27 000–17 000 lasta voi pudota köyhyysrajan alle, ja vuonna 2027 pienituloisissa perheissä eläisi yli 143 000 lasta. Lapsiperheiden osuus toimeentulotukea saavista kotitalouksista on jo nyt suuri, ja uudistus syventää lasten kokemaa köyhyyttä entisestään. Edellisten sosiaaliturvaleikkausten seurauksena ruoka-avun tarve on kasvanut, joka näkyy ruokajonoissa ja matalankynnyksen palveluita tarjoavissa toimipisteissä. Kaikkein hälyttävä merkki on ollut, että lapsia on tullut yksin jonottamaan ruokaa tai yhteisiin ruokailuihin ilman aikuista.

Lapsiperheköyhyydellä on tutkimusten mukaan yhteys heikompaan terveyteen ja tulotasoon aikuisena. Köyhyyden ylisukupolvisuuden kasvattamisella vyörytetään yhteiskunnan eriarvoisuuden vaikutukset seuraaville sukupolville.

Vanhempien kokemaa köyhyyttä vaikuttaa lapsen kasvuun ja kehitykseen. Tarveharkinnan laajentaminen ja perheenjäsenten tulojen huomioiminen voivat johtaa siihen, että yksilön oikeus itsenäiseen toimeentuloon heikkenee. Sanktioiden tiukentuminen mm. perusosan leikkaus jopa 50 prosentilla voi johtaa kohtuuttomiin tilanteisiin. Jos lisätään perheenjäsenten taloudellista riippuvuutta toisistaan, kasvatetaan samalla erityisesti naisiin kohdistuvan taloudellisen väkivallan riskiä.

Vammaisten ja omaishoitajien aseman heikentyminen

Vammaisten, pitkäaikaissairaiden ja omaishoitajien asema heikkenee, koska heidän erityistarpeitaan ei ole riittävästi huomioitu. Esityksessä omaishoidon tuki voidaan jatkossa laskea tuloksi, mikä vähentää toimeentulotuen määrää. Omaishoidon tukea saavat ovat pääasiassa naisia, joilla on kohonnut uupumisriski ja jotka usein joutuvat vähentämään työaikaansa omaishoidon vaativuuden takia. Hoivavastuun jatkuva kantaminen kuluttaa voimavaroja, ja uupumuksen riski on merkittävä. Suuri osa omaishoidon tuen saajista tekee vaativaa hoivatyötä hyvin pienellä korvauksella, ilman riittävästi tukea hyvinvointialueelta ja ilman mahdollisuutta palautumiseen. Esityksessä jo kuormittavaan elämäntilanteeseen lisättäisiin taloudellisen aseman heikentäminen, mikä entisestään vaikeuttaisi omaishoitajien jaksamista ja toimeentuloa.

Alentuneen toimintakyvyn rankaiseminen

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportin (2025) mukaan toimeentulotuen saajilla korostuvat monenlaiset hyvinvoinnin puutteet. Nuorten toimeentulotukiasiakkaiden kohdalla terveysongelmat, joista varsinkin mielenterveysongelmat johtavat toimeentulotukiasiakkuuteen ja tuen saannin pitkittymiseen. Raportissa painotetaan, että toimeentulotukea uudistettaessa, on tärkeää huomioida tuen saajien terveydentila, millä on merkitystä palveluiden tarpeeseen sekä siihen, millaisia sanktioita ja velvoitteita heille on kohtuullista asettaa.

Lakiuudistuksen tavoitteet ja keinot ovat keskenään ristiriidassa. Esityksen ihmiskuva toimeentulotuen saajista ei vastaa todellisuutta. Taloudelliset rangaistukset eivät ole tehokkaita tutkijoiden, asiantuntijoiden tai köyhyyttä kokeneiden arvioiden mukaan. Rangaistuksilla voidaan saada korkeintaan lyhytaikaista aktivointia, mutta pelossa ja

epävarmuudessa eläminen kuluttaa voimavaroja ja näkyy heikentyneenä terveydentilana sekä kasvavana terveyspalveluiden tarpeena.

Motivointi rangaistusten muodossa ei paranna terveyttä, tuo koulutusta tai poista haastavaa elämäntilannetta. Rangaistuksena valmiiksi riittämättömän toimeentulotuen leikkaaminen aiheuttaa kuormitusta, uupumista ja heikentää terveyttä. Jatkuva stressi taloudellisesta tilanteesta kuluttaa voimavaroja, jotka olisivat tarpeen kuntoutumiseen ja terveyden edistämiseen. Sanktioinnin pelko ja toimeentulon äkilliset heikennykset vahvistavat epävarmuutta, jossa köyhyyttä kokeva ei pysty suunnittelemaan elämäänsä edes muutamaa viikkoa eteenpäin.

Vaikka köyhyyttä kokevaa henkilöä rangaistaisiin toistuvasti, se ei takaa työllistymistä – kaikki eivät tule koskaan työllistymään. Rangaistuksiin perustuva toimeentulotuen alentaminen ilmentää yksilökeskeistä ihmiskuvaa, jossa yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutuksia ei tunnusteta eikä oteta huomioon.

Osatyökykyisten ja tosiasiallisesti työkyvyttömiä tilanne heikkenee

Lakiesityksessä ehdotetaan, että velvollisuutta ilmoittautua työvoimapalveluihin laajennetaan koskemaan myös niitä henkilöitä, joilla on lääkärinlausunto, mutta henkilö ei saa mitään työttömyysturvalain 3 §:n 1 momentissa (mm. sairauspäiväraha, kuntoutustuki, työkyvyttömyyseläke) tai 4 §:n 2 momentin 1–6 kohdissa tarkoitettua etuutta. Tällaisessa väliinpuutoamistilanteessa ovat esimerkiksi henkilöt, joilla sairauspäivärahan ensisijaisuusaika on täytynyt ja terveydentilassa sekä toiminta- ja työkyvyssä ei ole tapahtunut kohentumista, mutta työkyvyttömyyseläkehakemus on hylätty. Henkilö on tällöin tosiasiallisesti työkyvytön, mutta he joutuvat olemaan työttömyysturvan piirissä, jotta heidän toimeentulonsa olisi turvattu, mikä on ristiriitaista.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että toimeentulotuen hakijan velvollisuutta ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi ja hakea kokoaikatyötä vahvistetaan. Vaikuttavin tapa tukea työllistymistä ja vähentää toimeentulotuen tarvetta olisi tilanne, jossa kaikkea työtä olisi kannattavaa ottaa vastaan, jotta henkilön työmarkkina-arvo paransi. Tämä voisi myös jatkossa edesauttaa kokoaikatyön löytymistä, kun henkilö saa niin sanotusti jalkansa oven väliin.

Sovitellun työttömyyspäivärahan, työmarkkinatuen, peruspäivärahan ja ansiosidonnaisen työttömyyspäivärahan suojaosuuksien poisto on jo aiemmin heikentänyt näitä saavien henkilöiden mahdollisuutta ottaa vastaan pieniä tai vähäisiä työtehtäviä esimerkiksi keikka- ja osa-aikatöitä. Työttömyys etuuksien suojaosien poisto on heikentänyt työttömien tilannetta ja pudottanut heitä toimeentulotuelle, vaikka hallituksen tavoite oli täysin päinvastainen.

Työttömien toimeentulotuen tarpeen vähentäminen edellyttää samanaikaisesti riittävää perusturvaa, pääsyä laadukkaisiin ja tarpeenmukaisiin palveluihin sekä työmarkkinoita, joissa on avoimia työpaikkoja. Työnantajien ennakoluulot pitkäaikaistyöttömiä kohtaan heikentävät heidän mahdollisuuksiaan työllistyä. Jos köyhyyttä kokevien ihmisten työllisyyttä halutaan edistää, olisi vaikuttavampi keino tukea terveyttä, toimintakykyä ja mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan.

Palveluiden rooli

Lisäksi hallituksen esityksessä tuodaan esille, että Kelalla ei olisi jatkossa enää velvollisuutta ohjata asiakasta hyvinvointialueen sosiaalihuoltoon palvelutarpeen arviointiin ennen kuin perusosaa aiotaan alentaa 40 prosenttia. Tämä on asiakkaan kannalta heikennys nykyiseen lainsäädäntöön nähden ja tulee lisäämään välinputoajien määrää palvelujärjestelmässämme.

Toimeentulotukea saavien osalta kyse on ihmisistä, joiden kyky toimia palvelujärjestelmässä on merkittävästi heikentynyt, esitetty muutos uhkaa jättää yhä useampia palveluiden ulkopuolelle. Mikäli palveluiden saatavuuden heikkenemisen vuoksi terveydentila ja toimintakyky edelleen heikkenevät, on vaarassa, että asiakasmäärät kasvavat päivityksissä, ensisuojoissa ja ympärivuorokautisen hoivan yksiköissä, joiden kapasiteetti on jo nykyisellään riittämätön. Samansuuntaisen kehityksen vaikutukset näkyvät jo konkreettisesti esimerkiksi lisääntyneenä asunnottomuutena, häätöjen määrän kasvuna sekä maksuhäiriömerkintöjen yleistymisenä. Sosiaali- ja terveystalouden kuormitus kasvaa, kun yhä useampi tarvitsee apua toimeentulon, asumisen ja terveydenhuollon ongelmien vuoksi.

Hallinto ja tietojen luovuttaminen

Uudistuksessa on syytä kiinnittää huomiota siihen, että Kelan oikeuksien laajentaminen ovat sekä pankkisalaisuuden että yksityisyyden suojan rikkomista. Tässä on syytä tarkkaan arvioida ovatko toimivaltuudet välttämättömiä ja oikeasuhtaisia demokraattisessa yhteiskunnassa, kuten Euroopan ihmisoikeussopimuksen rajoitusoppi ja oikeuskäytäntö edellyttävät. Uhkana on varjo-yhteiskunnan ja vaihtoehtoisen rahaliikenteen käytön kasvu, mikäli luottamusta pankkeihin kavennetaan kasvavan valvonnan myötä. Vaarana on turvattomuuden tunteen ja elämän hallittavuuden tunteen menetys myös heille, jotka eivät hae Kelan etuuksia.

Uudistus ei yksinkertaista tukijärjestelmää, vaan lisää ehtoja ja velvoitteita, mikä tekee tuen hakemisesta entistä vaikeampaa. Tukijärjestelmän monimutkaisuus ja byrokratia estävät monia hakemasta heille kuuluvia etuuksia nykyisessä tilanteessa. Byrokratia ja tuelta toiselle siirtyminen aiheuttaa hallinnollisia kuluja. Jos alentamisperusteita on suuri määrä se tulee viivyttämään hakemusten käsittelyä ja on riskinä, että päätösten virheet lisääntyvät.

Yhteiskunnan eheys heikkenee

Jo voimaan astuneiden sosiaaliturvaleikkauksen myötä hyvinvointivaltion pohja on rapautumassa, jolla on seurauksia kansalaisten luottamukseen. Yhteiskunnallisen luottamuksen heikkenemisen seuraukset ovat jo näkyvissä. Kun kansalainen ei voi luottaa siihen, että sairastumisen tai kriisin hetkellä yhteiskunta tulee vastaan ja kannattelee, syntyy epävarmuuden ja pelon ilmapiiri. Pelon ilmapiiri ei tue yrittämistä, riskin ottoa (paikkakunnan vaihtaminen tai koulutus) tai osaamisen päivittämistä. Köyhyyden ja huono-osaisuuden rakenteelliset vaikutukset annetaan yksilön kannettavaksi. Tämä heikentää yhteiskunnallista koheesiota, lisää eriarvoisuutta ja voi johtaa siihen, että ihmiset vetäytyvät yhteisöistä ja syrjäytyvät yhä vaikeammin.

Kun yhteiskunnassa vallitsee epävarmuus toimeentulosta, terveydenhuollon tai kuntoutuksen saatavuudesta tai sosiaaliturvan riittävydestä sillä on monisyisiä ja kauaskantoisia vaikutuksia. Kuva tulevaisuudesta, jossa ei ole viimesijaistakaan turvaverkkoa sairastumisen,

työttömyyden tai elämänkriisin kohdatessa vaikuttaa myös paremmassa asemassa olevien luottamukseen instituutioita kohtaan. Kuitenkin ne, joilla on enemmän resursseja, pystyvät varautumaan ja turvaamaan asemansa. Heikommassa asemassa olevat jäävät entistä haavoittuvaisemmiksi, mikä kasvattaa kuilua eri väestöryhmien välillä.

Helsingissä 13.11.2025

Suomen köyhyyden vastainen verkosto EAPN-Fin
hallituksen jäsen Linnéa Partanen